

УДК 336.14

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-266-1-96-100

ЧУРКІНА І. Є.

Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СФЕРІ ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Статтю присвячено визначенню пріоритетів бюджетно-податкової політики України в сфері прямого оподаткування в умовах євроінтеграції та розробці пропозицій щодо гармонізації податкового законодавства на основі систематизації та узагальнення зарубіжного досвіду. У результаті дослідження було доведено, що повільність гармонізації податкового законодавства в галузі прямого оподаткування між країнами ЄС частково пояснюється впливом диференціації економічного розвитку в країнах та традиціями оподаткування.

Ключові слова: бюджетно-податкова політика, пряме оподаткування, державне регулювання економіки, євроінтеграція, податкова конкуренція.

CHURKINA I.

Odessa Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics

PRIORITIES OF BUDGETARY AND TAX POLICY OF UKRAINE IN THE SPHERE OF DIRECT TAXATION IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

The transformation of the world economy produced serious consequences for tax systems, since today the world economy is more open and integrated, creating favorable conditions for the transfer of capital and labor migration, which cause an increase in tax competition among countries in attracting investments into the domestic economy and increase of the capacity of the domestic consumer market. Due to the dominance of corporate form of business organization in a large business that eliminates barriers to space and time for the transfer of capital through the free sale of shares of these companies on world stock exchanges, as well as the establishment of a visa-free regime for the movement of citizens of most countries of the world, there is an urgent need of harmonization of tax legislation in different countries of the world and study of the impact of integration processes on the mechanism of taxation of corporate profits and personal income. The purpose of the article is to determine the priorities of budgetary and tax policy of Ukraine in the sphere of direct taxation in the conditions of European integration and to develop proposals for harmonization of tax legislation on the basis of systematization and generalization of foreign experience. Based on the analysis of tax legislation, it was determined that due to free movement of capital and visa-free migration of labour force, there is an increase in tax competition between countries in the sphere of direct taxation. As a result of the study, it has been proved that progress towards harmonization of the direct taxation system of the EU institution has not yet achieved significant success. The slowness of harmonization of tax legislation in the sphere of direct taxation between the EU countries is partly due to the impact of differentiation of economic development in the countries and traditions of taxation. Prospects for further research are to determine a common approach in the sphere of direct taxation according to ways of harmonization of such elements as interest taxation, dividends, benefits, discounts and elimination of double taxation.

Key words: budgetary and tax policy, direct taxation, state regulation of the economy, European integration.

Постановка проблеми. Трансформація світової економіки, особливо починаючи з 80-х років ХХ століття, генерувала серйозні наслідки для систем оподаткування, оскільки сьогодні світова економіка є більш відкритою та інтегрованою, що створює сприятливі умови для переміщення капіталу та міграції робочої сили, що спричиняє зростання податкової конкуренції між країнами з приводу залучення інвестицій у вітчизняну економіку та збільшення ємності внутрішнього споживчого ринку. Через домінування у великому бізнесі корпоративної форми організації підприємницької діяльності, що усуває бар'єри простору та часу для переміщення капіталу за рахунок вільного продажу акцій цих компаній на світових фондових біржах, а також створення безвізового режиму для переміщення громадян більшості країн світу, виникає нагальна потреба у гармонізації податкового законодавства різних країн світу та дослідженні впливу процесів інтеграції на механізм оподаткування прибутку підприємств та доходів фізичних осіб [1, с.17].

За рахунок проведення виваженої та ефективної бюджетно-податкової політики держава може впливати на пом'якшення коливань економічного циклу, стабілізації темпів економічного зростання, досягнення високого рівня зайнятості та поміркованих темпів інфляції. Тому проблема полягає саме у визначенні необхідних пріоритетів бюджетно-податкової політики, за допомогою яких можна впливати на збільшення обсягів інвестицій та стимулювання сукупного попиту в країні.

Аналіз основних досліджень. Серед найбільш вагомих робіт з питань теорії та практики державного регулювання економіки, в тому числі за рахунок удосконалення бюджетно-податкової політики, можна назвати праці відомих вітчизняних вчених: В. Л. Андрушенка, В. П. Вишневського, А. С. Гальчинського, В. М. Гейця, А. І. Даниленка, Ю. Б. Іванова, В. М. Мельника, В. М. Опаріна, А. М. Соколовської, В. М. Федосова, С. І. Юрія та інших.

Однак аналіз наукових джерел свідчить, що частина ключових питань стосовно визначення пріоритетів бюджетно-податкової політики як інструменту впливу держави на подолання кризових явищ в

економіці в умовах інтеграції залишається недостатньо дослідженою. В Україні здебільшого відсутні теоретичні обґрунтування та досвід практичного використання нових підходів до вирішення даної проблематики з урахуванням євроінтеграційних процесів та визначенням напрямів гармонізації податкового законодавства у сфері прямого оподаткування.

Метою даного дослідження є визначення пріоритетів бюджетно-податкової політики України в сфері прямого оподаткування в умовах євроінтеграції та розробка пропозицій щодо гармонізації податкового законодавства на основі систематизації та узагальнення зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. В Україні на сьогоднішній день немає узгодженої комплексної програми дій, спрямованої на подолання наслідків кризи та відновлення економічного росту. Загальноекономічні заходи повинні бути спрямовані на структурну перебудову економіки, підтримку пріоритетних секторів економіки, зростання добробуту населення. На жаль, в Україні протягом років незалежності так і не були реалізовані плани з реформування економіки на інвестиційно-інноваційній основі, підвищення ефективності функціонування державного сектору, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників. Тому перед бюджетно-податковою політикою постають серйозні виклики, пов'язані з вірним вибором її пріоритетів.

В умовах глобалізації проблема вибору раціональних податкових механізмів регулювання економіки все ще залишається відкритою, а практика вітчизняного оподаткування далека від досконалості. Тому нові тенденції розвитку прибуткового оподаткування та їх практичне застосування у вітчизняній системі оподаткування набуває особливого значення та актуальності, оскільки ці податки відносяться до складу основних бюджетоутворюючих податків і безпосередньо стосуються кожного члена суспільства [2].

Вперше процеси гармонізації податків почали проявлятися ще в кінці XIX – початку XX століття під час створення митних союзів ряду країн, маючи на меті розвиток єдиної митної політики. Основи ж сучасної податкової політики східноєвропейських країн були закладені під час повномасштабних економічних реформ у 1989–1991 рр. Даному процесу передувало посилення економічного співробітництва протягом 70–80 років минулого століття в європейських країнах, що поставило вимогу уніфікації та гармонізації податкової політики у подальших взаємовідносинах [3, с.74].

До основних напрямів гармонізації податкових систем в інтеграційних процесах слід віднести наступні.

Гармонізація принципів побудови податкових систем. Ці принципи в різних державах мають багато спільного, однак існує і досить суттєва специфіка, яка визначається історичними тенденціями та сучасним станом розвитку національних економік, відмінностями цілей, методів і засобів реалізації державної економічної політики, в рівні життя населення і пріоритетах соціальної політики та ін.

Гармонізація структури податкових систем. Звичайно, забезпечити повну ідентичність переліку податків і зборів в кожній країні неможливо, оскільки в деяких країнах відсутні окремі об'єкти оподаткування. Однак реалізація стратегічної мети інтеграційних процесів – забезпечення вільного переміщення капіталів, товарів і робочої сили – вимагає вирівнювання податкових умов в таких питаннях як співвідношення податків на споживання і прибуткових податків, співвідношення податкового навантаження на юридичних і фізичних осіб, визначення переліку податків, які є основою формування доходів бюджету.

Зближення принципів підходів і механізмів податкового регулювання. Концепції побудови податкових систем різних держав передбачають суттєві відмінності у підходах до реалізації регулюючої функції оподаткування і різні механізми податкового регулювання за однаковими податками та зборами. Завданням гармонізації оподаткування в цьому напрямі є напрацювання загальних підходів до визначення допустимої інтенсивності податкового регулювання, відмова від протекціоністських методів в оподаткуванні, запровадження загальних принципів побудови системи інструментів податкового регулювання.

Гармонізація концепцій прямого і непрямого оподаткування на основі застосування загальних принципів, які регламентують порядок оподаткування кожного із бюджетоутворюючих податків. Цей напрямок передбачає застосування загальних підходів до механізму визначення об'єктів оподаткування й інших елементів основних прямих і непрямих податків з метою уніфікації підходів до усунення подвійного оподаткування.

Єдині підходи до організації податкового адміністрування. Національні системи оподаткування досить часто є неспівставними з точки зору організації взаємодії між платником і податковими органами щодо таких важливих проблем, як порядок обчислення і погашення податкового зобов'язання, порядку декларування, відповідальності платника, механізму оскарження рішень податкових органів, механізму застосування непрямих методів обчислення податкових зобов'язань. Відмінності в цій сфері суттєво ускладнюють вільне переміщення капіталів. Тому першочерговим завданням у цій сфері є розробка єдиних концептуальних підходів до ідеології та процедур адміністрування [4, с.314].

Організація Об'єднаних Націй в рамках міжнародних програм здійснює розробку і впровадження певних проектів, спрямованих на допомогу і сприяння країнам, які здійснюють ринкові реформи і трансформують свою економіку. Одним із напрямів такого сприяння є допомога в становленні і розвитку національних податкових систем, які концентрують досягнення фінансової та правової думки, а також відповідають вимогам світової економіки. Впровадження таких податкових систем дозволяє оптимізувати

відносини з різними країнами світової спільноти.

Під час реалізації одного із заходів в рамках Міжнародної податкової програми виникла ідея підготувати типовий Світовий податковий кодекс. Його основна мета – дати можливість країнам, які знаходяться на шляху ринкових реформ, регулювати податкові відносини на науковій основі із застосуванням єдиної термінології та єдиного трактування усіх явищ і фактів.

У документі «Засади Світового податкового кодексу», який був розроблений у 1993 році, автори В. Хассі та Д. Любик відмічають, що його положення мають рекомендаційний характер [5]. Конкретні економічні та правові умови держав, які будуть використовувати Кодекс, повинні бути враховані спеціалістами цих країн при підготовці національного податкового законодавства.

Орієнтація на уніфікацію фіскальної політики особливо яскраво виявилася в процесі створення єдиного європейського ринку. Основними напрямками інтеграційних процесів в системі оподаткування країн-учасниць ЄЕС на початку 60-х років ХХ століття були: вирішення проблем міжнародного подвійного оподаткування; виключення положень, які сприяють ухиленню від сплати податків; ліквідація податкової дискримінації нерезидентів в інвестиційній і торгівельній політиці та ін. В результаті розвитку економічних і політичних процесів в Європі була поступово сформульована ідея переходу від проведення єдиної податкової політики до створення території з єдиним податковим режимом. Реалізації цієї ідеї сприяють два принципи, якими керуються країни-учасники ЄС: по-перше, національна податкова політика не повинна перешкоджати свободі пересування товарів та юридичних і фізичних осіб; по-друге, податкова політика держави не повинна суперечити загальним напрямкам податкової політики ЄС.

Зближення прямого оподаткування вперше було запропоновано ще у 1962 році у звіті Комісії ЄС Комітетом з фіскальних і фінансових питань, або так званім Комітетом Ньюмарка [6, с.22]. Головне завдання політики гармонізації прямого оподаткування – це узгодженість національних податкових законодавств, уніфікація ставок податку на доходи від цінних паперів і відсотків, усунення подвійного оподаткування, максимальне унеможливлення ухилення від сплати податку. До основних принципів і напрямків інтеграційних процесів у оподаткуванні доходів фізичних осіб належить досягнення таких цілей, як захист інтересів малозабезпечених верств населення за рахунок пільгового оподаткування та диференціація ставок податку залежно від річного доходу і складу сім'ї. Як свідчать дослідження євроінтеграційних процесів, дотримання наведених принципів дало можливість не лише прискорити темпи економічного росту, а й досягнути соціальних цілей – покращити демографічну ситуацію, збільшити добробут сімей.

До цього часу основними документами, що регулюють процеси зближення законодавства з питань оподаткування прямими податками з доходів громадян, є директиви. Однією з основних є Директива Союзу 2003/48/ЄС від 3 червня 2003 року, яка регулює і встановлює оподаткування доходів від накопичених заощаджень у формі виплачених відсотків та боргових зобов'язань [7]. Основна мета даної директиви – це забезпечення дієвого механізму оподаткування вище перелічених доходів, які виплачуються в одній державі-члені Союзу реальному (дійсному) вигодоотримувачу, який є фізичною особою – податковим резидентом іншої держави-члена, у відповідності з законами останньої. У рамках директиви кожна держава зобов'язана прийняти та забезпечити застосування процедур, необхідних для ефективного ідентифікації реальних вигодоотримувачів та їх резидентів.

Для цілей директиви об'єктом оподаткування є доходи у формі виплачених відсотків, які включають в себе наступне:

– виплачені відсотки або такі, що переведені на рахунок, які відносяться до боргових зобов'язань будь-якого типу, не залежно від забезпечення їх заставою нерухомості (іпотекою) і без залежності від забезпечення їх правом на участь в доході боржника від цінних паперів і облигацій, або боргових зобов'язань, включаючи премії і виграти по цінних паперах, облигаціях або боргових зобов'язаннях; штрафи за несвоєчасні виплати не розглядаються в якості відсотків;

– накопичені відсотки або капіталізовані (отримані) від продажу, повернення або погашення боргових зобов'язань, що вище перелічені;

– дохід, похідний від відсоткових платежів, отриманий прямо або через організацію, яка заснована в державі-члені, для якої здійснюється виплата відсотків, або для якої здійснюється забезпечення таких виплат в інтересах реального вигодоотримувача.

Держави-члени, які стягують податок у джерела отримання доходів, залишають собі 25% від податкових доходів і переводять 75% податкових доходів державі-члену президентства реального вигодоотримувача. Такі перерозподіли повинні здійснюватися протягом і не пізніше шестимісячного періоду, наступного за закінченням податкового року держави-члена платіжного агента.

Важливою проблемою інтеграційних та глобалізаційних процесів є міжнародна податкова конкуренція. Міжнародна податкова конкуренція є одним із чинників, що зумовлює розвиток глобального фінансового ринку і забезпечує економічну могутність транснаціональних корпорацій. Протягом останніх десятиліть відбулася якісна зміна у сприйнятті податкової конкуренції національними урядами. Якщо у «доглобальну епоху» податкова конкуренція була побічним ефектом, що впливав з природних розбіжностей між законодавством різних країн, яке орієнтувалося на внутрішні пріоритети, то на даний

момент міжнародна податкова конкуренція стає інструментом, який цілеспрямовано використовується урядами для створення конкурентних переваг власної країни [8, с.107].

Країни, що розвиваються, використовують податкові стимули для залучення капіталів та розвитку національних економік. Активізація конкуренції за міжнародний капітал вплинула й на країни з розвинутою економікою, які також використовують різні інструменти та механізми податкової конкуренції. Особливо яскраво цей процес спостерігається у межах інтеграційних утворень за умов відсутності міждержавних бар'єрів на шляху зовнішньої торгівлі та руху факторів виробництва. Однак саме це явище лежить в основі податкових суперечок всередині Європейського Союзу. Головне протиріччя податкової політики ЄС полягає в тому, що, хоча за суттю податкові системи всіх країн-членів є уніфікованими, ставки податків контролюються на національному рівні і є неоднаковими у країнах ЄС.

Важливим аспектом слід вважати існування суттєвих суперечностей між ЄС та США у податковій сфері, які визначено, наприклад, у змісті рекомендацій з податкової політики, наданих американським Інститутом САТО 108-му Конгресу США, згідно з якими необхідними вважаються такі заходи, як захист американського податкового суверенітету від іноземних ініціатив щодо гармонізації оподаткування та неприйняття правил, спрямованих на обмін інформацією з податковими органами інших країн щодо прибутків, отриманих нерезидентами США [7]. Головною проблемою у цій сфері, з точки зору США, є те, що ініціативи щодо гармонізації оподаткування, які пропонуються ЄС, ОЕСР та ООН, передбачають фактичну фіксацію податків на дуже високому рівні, що позбавить можливостей США самостійно застосовувати податкові важелі для стимулювання економічного зростання.

Вартими уваги є також ініціативи податкової політики США, спрямовані на мінімізацію негативних ефектів зовнішньої податкової конкуренції. На відміну від політики ЄС, яка базується здебільшого на адміністративних важелях впливу, ці ініціативи ґрунтуються на економічних методах. Розуміючи, що в умовах глобалізації будь-які суттєві обмеження міжнародних аспектів діяльності американських ТНК зумовлюватимуть послаблення їх конкурентних позицій на світових ринках та відповідно перешкоджатимуть економічному зростанню США у середньо- та довгостроковій перспективі, американськими економістами запропоновані стимулюючі механізми.

На сьогодні є два чинники податкового характеру, що зумовлюють необхідність використання податкових гаваней американськими ТНК – одна з найвищих серед розвинутих країн ставка податку на прибуток корпорацій та оподаткування їх доходів за принципом резидентності. Оскільки переважна більшість доходів ТНК так чи інакше має іноземне походження, протягом останніх років набула поширення тенденція реінкорпорації компаній у юрисдикціях з пільговим оподаткуванням. Зміна місця реєстрації материнської компанії дозволяє уникати оподаткування зарубіжних доходів, тоді як структура бізнесу ТНК залишається практично без змін. Ця тенденція, з одного боку, викликає незадоволення уряду США, оскільки звужується база оподаткування, проте, з другого боку, є розуміння того, що навіть заборона подібних операцій не ліквідує податкові переваги іноземних компаній над американськими, проте сприятиме подальшому розростанню податкового апарату і розвитку різноманітних фінансових схем. Виходячи з цього, пропонується суттєво скоротити ставку податку на прибуток компаній та запровадити систему оподаткування за територіальним принципом. Ці кроки, по-перше, зроблять неактуальними операції з реінкорпорації національних ТНК і збільшать їх конкурентні переваги на світових ринках завдяки зниженню податкових витрат, та, по-друге, стимулюватимуть перехід інших глобальних корпорацій під юрисдикцію США, адже переважна більшість інших розвинутих країн також дотримуються територіальної системи оподаткування [7].

США, на відміну від країн ЄС, пов'язують економічне майбутнє не з глобальною гармонізацією оподаткування, а з жорсткою податковою конкуренцією, насамперед з іншими розвинутими країнами за залучення глобального капіталу.

Сьогодні є принципове протиріччя між позиціями розвинутих країн щодо міжнародної податкової конкуренції. Зокрема, прагнення частини з них й надалі використовувати її інструментарій для досягнення тих чи інших внутрішніх і зовнішніх цілей суперечить бажанню інших розвинутих країн ліквідувати це явище з метою збереження у незмінному стані своїх соціально орієнтованих економік із високим рівнем оподаткування. Існування вказаного протиріччя ускладнює здійснення глобального регулятивного впливу, оскільки заходи глобальної організації оподаткування можуть бути успішними лише за умови участі усіх країн з розвинутою економікою, розробки та впровадження певних глобальних стандартів, створення відповідних міжнародних інституцій, які б мали достатні повноваження для контролю за дотриманням таких стандартів тощо [9, с.331].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, необхідно наголосити, що у напрямку гармонізації системи прямого оподаткування інституції ЄС ще не досягли значних успіхів. Повільність гармонізації податкового законодавства в галузі прямого оподаткування між країнами ЄС частково пояснюється впливом диференціації економічного розвитку в країнах та традиціями оподаткування. З підвищенням мобільності бізнесу національні системи оподаткування справляють суттєвий вплив на прийняття рішень компаній та фізичних осіб у виборі країни для інвестування, місця роботи, отримання прибутку. Беручи до уваги важливість прямого оподаткування в системі економічної політики країн-учасниць, В. Кернз вважає, що воно навряд чи буде гармонізовано у найближчому майбутньому [10, с.222]. До оподаткування доходів

фізичних осіб більш прийнятним є термін і процедура диференціальної гармонізації. Дана концепція зближення податкового законодавства базується на твердженні, що податки і податкова система в будь-якій державі є інструментом для досягнення певних соціально-економічних цілей. Тому розвиток прямого оподаткування залишений на розсуд кожної країни-учасниці, але із врахуванням того, що певні елементи, такі як оподаткування відсотків, дивідендів, надання пільг, знижок, усунення подвійного оподаткування вимагатимуть як спільного підходу і застосування однакових процедур, так і самого механізму функціонування.

Література

1. Коляда Т. А. Приоритеты бюджетно-налоговой политики в условиях экономического кризиса / Т. А. Коляда, И. Е. Чуркина // Бизнес Информ. – 2009. – № 4 (2). – С. 15–18.
2. Bracewell – Milnes Varry. The Cost of Harmony // INTERTAX. – 2004. – Vol. 32. – Issue 10. – P. 458.
3. Дейнеко А. Е. Расширение Европейского Союза: экономические и правовые аспекты / А. Е. Дейнеко, Г. В. Забавский, Ф. А. Дмитакович ; под науч. ред. А. Е. Дайнеко. – М. : Изд-во деловой и учебной литературы, 2004. – 274 с.
4. Коляда Т. А. Концептуальные аспекты реформирования налогообложения доходов физических и юридических лиц в условиях глобализации / Т. А. Коляда, А. В. Музыченко // Налоги и финансовое право. – 2010. – № 4. – С. 312–317.
5. Хасси У. М. Мировое налогообложение. Основы Мирового налогового кодекса / У. М. Хасси, Д. С. Любик ; пер. с англ. – Кембридж : Гарвардский университет, 1992. – 280 с.
6. Захаров А. С. Налоговое право Европейского Союза: действующие директивы ЕС в сфере прямого налогообложения / А. С. Захаров. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 276 с.
7. SATO Handbook for Congress. Policy recommendations for the 108th Congress. CATO Institute, Washington, D.C. – P. 623.
8. Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири : монографія / за заг. ред. П. В. Пашка, Л. Л. Тарангул. – К. : ТОВ «Новий друк», 2015. – 570 с.
9. Muzychenko G. Impact of European integration processes on the necessity of long-term budget planning introduction in Ukraine / G. Muzychenko, T. Koliada, I. Churkina // Baltic Journal of Economic Studies. – 2017. – Vol. 3, No. 5. – P. 329–333.
10. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу : навч. посіб. / Кернз В. ; пер. з англ. – К. : Тов-во «Знання» КОО, 2002. – 252 с.

References

1. Koljada T. A. Prioritety bjudzhetno-nalогоvoj politiki v uslovijah jekonomicheskogo krizisa / T. A. Koljada, I. E. Churkina // Biznes Inform. – 2009. – № 4 (2). – S. 15–18.
2. Bracewell – Milnes Varry. The Cost of Harmony // INTERTAX. – 2004. – Vol. 32. – Issue 10. – R. 458.
3. Dejneko A. E. Rasshirenie Evropejskogo Sojuza: jekonomicheskie i pravovye aspekty / A. E. Dajneko, G. V. Zabavskij, F. A. Dmitakovich ; pod nauch. red. A. E. Dajneko. – M. : Izd-vo delovoj i uchebnoj literatury, 2004. – 274 s.
4. Koljada T. A. Konceptual'nye aspekty reformirovanija nalogooblozhenija dohodov fizicheskix i juridicheskix lic v uslovijah globalizacii / T. A. Koljada, A. V. Muzychenko // Nalogi i finansovoe pravo. – 2010. – № 4. – S. 312–317.
5. Hassi U. M. Mirovoe nalogooblozhenie. Osnovy Mirovogo nalogovogo kodeksa / U. M. Hassi, D. S. Ljubik ; per. s angl. – Kembridzh : Garvardskij universitet, 1992. – 280 s.
6. Zaharov A. S. Nalогоvое pravo Evropejskogo Sojuza: dejstvujushhie direktivy ES v sfere prjамого nalogooblozhenija / A. S. Zaharov. – M. : Volters Kluser, 2006. – 276 s.
7. SATO Handbook for Congress. Policy recommendations for the 108th Congress. CATO Institute, Washington, D.C. – P. 623.
8. Reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy: suchasni vyklyky ta orientyry : monohrafiia / za zah. red. P. V. Pashka, L. L. Taranhul. – K. : TOV «Novyi druk», 2015. – 570 s.
9. Muzychenko G. Impact of European integration processes on the necessity of long-term budget planning introduction in Ukraine / G. Muzychenko, T. Koliada, I. Churkina // Baltic Journal of Economic Studies. – 2017. – Vol. 3, No. 5. – P. 329–333.
10. Kernz V. Vstup do prava Yevropeiskoho Soiuzu : navch. posib. / Kernz V. ; per. z anhl. – K. : T-vo «Znannia» KOO, 2002. – 252 s.

Рецензія/Peer review : 15.12.2018

Надрукована/Printed : 04.02.2019
Рецензент: д. е. н., проф. Хрущ Н. А.